

Lietuvos ekonomikos raida ir perspektyvos

2020 m. birželio 5 d.

Pasaulio ekonominę raidą stipriai veikia besikeičianti pandemine padėtis, vyriausybių sprendimai dėl įmonių veiklos ir gyventojų judėjimo apribojimų bei itin didelis neapibrėžtumas, rodantis, kad susiklostė neįprasta situacija tiek įmonėms, tiek gyventojams.

Daugelyje šalių ekonominis aktyvumas krito ypač daug jau 2020 m. kovo mėn., kai buvo įvestas karantinas, sumažintos gyventojų galimybės judėti savo šalyse ir tarp šalių, atsirado tarptautinės prekybos suvaržymų. Duomenys patvirtina, kad kovo mėn. mažmeninė prekyba pagrindinėje Lietuvos prekybos partnerėje Europos Sąjungoje (ES) per mėnesį sumažėjo 10,4, o apdirbamoji gamyba – 11,1 proc.¹ Daugiausia krito ilgalaikio vartojimo ir investicinių prekių gamyba, bet taip pat sumažėjo ir kitų prekių bei produktų (trumpalaikio vartojimo prekių, energijos ir tarpinio vartojimo produktų) gamyba. Visų išsivysčiusių šalių apdirbamoji gamyba per kovo mėn. susitraukė apie 7 proc., ir to neatsvėrė pradėjusi atsitiesti gamyba Kinijoje, kur virusologinė padėtis iš pradžių blogėjo, o vėliau ėmė gerėti anksčiau nei kituose pasaulio regionuose². Sprendžiant iš pirkimo vadybininkų indeksų, situacija pasaulyje dar labiau prastėjo balandžio mėn. – ji daug prastėjo tiek gamybos, tiek paslaugų sektoriuose.

Padėtis pamažu ėmė keistis antrojo ketvirčio viduryje. Gegužės mėn. nemažame skaičiuje išsivysčiusių ekonomikų pandemine situacija jau nebeblogėjo, o įmonių veiklos ir gyventojų judėjimo suvaržymai buvo švelninami. Kitaip nei šių suvaržymų įvedimas, jų švelninimas vyksta tik gana laipsniškai ir nevienodai įvairiose šalyse priklausomai nuo virusologinės situacijos ir galimybių reaguoti į potencialų padėties blogėjimą. Sprendžiant iš šiuo metu turimos informacijos, Europos šalių ekonomikos aktyvumas pradeda pamažu atsigaivinti. Tai bent iš dalies pavirtina šiek tiek padidėję elektros vartojimo ir gyventojų mobilumo rodikliai didžiosiose ES valstybėse. Tačiau šį pagyvėjimą vis dėlto vertinti yra sunku, nes tebėra daug veiksnių, ribosiančių ūkio aktyvumą netgi artimiausiais mėnesiais – tai ir nuogaštavimai dėl galimo virusologinės padėties blogėjimo, išaugęs namų ūkių atsargumas ir didesnis taupymas, blogėjanti ir, tikėtina, toliau blogėsianti darbo rinkų padėtis. Visa tai daro poveikį tiek gyventojų, tiek įmonių nuotaikoms, pavyzdžiui, euro zonos ekonominių vertinimų rodiklis balandžio mėn. smuko į dar neregėtą žemumą ir, nors gegužės mėn. jis šiek tiek atsigavo, vis dar tebėra gerokai žemiau ilgalaikio vidurkio.

Veiklos apribojimai ir kritusi paklausa sumažino ir Lietuvos ekonomikos aktyvumą, tačiau metų pradžioje Lietuvoje, palyginti su kai kuriomis kitomis šalimis, padėtis buvo geresnė. Per 2020 m. pirmąjį ketvirtį Lietuvos ekonomika susitraukė vos 0,3 proc. (palyginkime: ES realusis BVP sumažėjo 3,3 %)³. Geresnė nei ES šalių buvo Lietuvos apdirbamosios gamybos ir statybų veiklų padėtis. Apdirbamoji gamyba Lietuvoje ypač išsiskyrė kovo mėn., kai ji vis dar nemažėjo, nes čia geresni buvo santykinai didesnių pramonės šakų, pavyzdžiui, maisto pramonės, rezultatai; taip pat sparčiai didėjo dideliais svyravimais pasižyminčių šakų, pavyzdžiui, vaistų pramonės, gamyba⁴. Skirtingai nei ES, per pirmąjį ketvirtį Lietuvoje nesumažėjo statybų veiklos apimtis – tikėtina, kad tam įtakos turėjo intensyvus paramos iš ES fondų naudojimas; pastebėtina, kad atliktų statybos darbų nesumažėjo ir daugelyje kitų naujųjų ES šalių, kuriose lėšų iš ES paramos fondų taip pat naudojama gausiau⁵.

Kur kas didesnę nuosmukį Lietuvos ekonomika patiria 2020 m. antrąjį ketvirtį, o tolesnę jos raidą gaubia didelis neapibrėžtumas. Nors buvo ir yra taikomos įvairios paramos priemonės, skatinančios išlaikyti darbo vietas ir prisidedančios prie gyventojų pajamų bei įmonių gyvybingumo tiek

¹ Analizė pagrįsta duomenimis, pakoreguotais pagal sezoniškumą ir darbo dienų skaičių.

² Analizė pagrįsta duomenimis, pakoreguotais pagal sezoniškumą.

³ Analizė pagrįsta duomenimis, pakoreguotais pagal sezoniškumą ir darbo dienų skaičių.

⁴ Analizė pagrįsta duomenimis, pakoreguotais pagal sezoniškumą ir darbo dienų skaičių.

⁵ Analizė pagrįsta duomenimis, pakoreguotais pagal sezoniškumą ir darbo dienų skaičių.

Lietuvoje, tiek užsienio šalyse, vis dėlto įvesti įvairūs veiklos ir judėjimo apribojimai bei vis labiau įsigalėjęs nerimas dėl ateities perspektyvų reikšmingai pablogino antrojo ketvirčio šalies ūkio rodiklius. Tebėra didelis neaiškumas, kiek ekonominis aktyvumas sumažės šį ketvirtį, tačiau tvyro dar didesnis neapibrėžtumas, kaip stipriai šis aktyvumas ims atsigauti ir kokia bus atsigavimo trajektorija. Todėl, atnaujinant makroekonominių rodiklių prognozes, vėl sudaromas ne tik bazinis prognozių scenarijus, bet ir du alternatyvūs – palankusis ir atšiaurusis – scenarijai.

Pagal bazinį scenarijų daroma prielaida, kad pasaulyje virusologinė padėtis visiškai susitvarkys ne iš karto, artimiausiais ketvirčiais galimai vėl atsiras tam tikrų koronaviruso (COVID-19) židinių, o tai slopins pasaulio ir Lietuvos ekonomikos atsigavimą. Pasitvirtinus šiam scenarijui, Lietuvos ekonomika šiemet kristų 9,7 proc. (žr. 1 lentelę). Mažiau neigiama, nei anksčiau tikėtasi, perspektyvą lemia gerokai geresnė, nei numatyta, Lietuvos ekonominė raida pirmąjį ketvirtį, taip pat ne tiek daug, kiek manyta, blogėjanti darbo rinkos padėtis ir numatomos papildomos ūkį skatinančios viešųjų finansų priemonės. Nors privačiojo vartojimo išlaidos šiemet trauksis mažiau, nei buvo manyta anksčiau, vis vien prognozuojamas jų dviženklis mažėjimas, nes jas turėtų riboti ne tik karantino priemonės, bet ir pablogėjusi darbo rinkos padėtis bei didelis neapibrėžtumas dėl ateities perspektyvų. Ne visų ekonomikos sričių prognozė pagerinta. Stipriai pablogėjus tarptautinei ekonominei raidai, užsienio paklausa – Lietuvos prekybos partnerių importas – šiemet vis dėlto turėtų kristi daugiau, nei numatyta ankstesnėse makroekonominėse prognozėse. Todėl ir eksporto traukimas gali būti didesnis, nei tikėtasi anksčiau.

1 lentelė. Numatoma Lietuvos ekonomikos raida – bazinis scenarijus

	2020 m. birželio mėn. prognozė ^a			2020 m. kovo mėn. prognozė		
	2019	2020 ^b	2021 ^b	2019 ^b	2020 ^b	2021 ^b
Kainų ir sąnaudų kaita (% , pokytis per metus)						
Vidutinė metinė infliacija pagal SVKI	2,2	0,6	0,9	2,2	0,4	1,5
BVP defliatorius ^c	3,0	-0,4	1,0	2,8	-0,4	1,0
Darbo užmokestis ^d	8,8	-2,6	2,0	8,8	-2,6	2,0
Importo defliatorius ^c	-0,6	-3,8	0,6	-0,7	-1,9	1,4
Eksporto defliatorius ^c	0,8	-4,1	0,4	0,8	-2,0	1,1
Ekonominis aktyvumas (palyginamosiomis kainomis; %, pokytis per metus)						
Bendrasis vidaus produktas ^c	3,9	-9,7	8,3	3,9	-11,4	9,7
Privačiojo vartojimo išlaidos ^c	3,2	-12,5	8,6	3,2	-15,2	11,2
Valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos ^c	0,7	2,9	0,8	0,7	2,9	0,8
Bendrojo pagrindinio kapitalo formavimas ^c	7,3	-8,0	5,4	7,3	-8,0	5,5
Prekių ir paslaugų eksportas ^c	9,6	-13,8	14,6	9,3	-13,4	15,1
Prekių ir paslaugų importas ^c	5,9	-10,5	12,6	6,7	-12,9	13,6
Darbo rinka						
Nedarbo lygis (vidutinis metinis; %, palyginti su darbo jėga)	6,3	11,9	8,8	6,3	12,5	9,1
Užimtųjų skaičius (% , pokytis per metus) ^e	0,3	-5,0	3,1	0,3	-6,6	3,5
Išorės sektorius (% , palyginti su BVP)						
Prekių ir paslaugų balansas	5,4	2,2	3,5	4,8	4,2	5,2
Einamosios sąskaitos balansas	4,2	1,8	1,8	3,7	3,6	3,5
Einamosios ir kapitalo sąskaitų balansas	6,0	4,2	3,7	5,4	5,6	5,4

^a Makroekonominių rodiklių prognozės parengtos pagal duomenis ir informaciją, paskelbtą iki 2020 m. gegužės 19 d.

^b Prognozė.

^c Pašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtaką.

^d 2019 m. darbo užmokesčio augimo tempas neapima jo perskaičiavimo dėl įsigaliojusių mokesčių ir pensijų sistemos pakeitimų.

^e Nacionalinių sąskaitų duomenys; užimtųjų skaičius apibrėžiamas pagal vidaus koncepciją.

Ekonomikai atsigauinant pagal bazinį scenarijų, ji nuosekliai pradėtų augti jau 2020 m. antrąjį pusmetį, bet pasiektų prieš krizę stebėtą lygį ne anksčiau nei 2022 m. Kaip ir per ankstesnę krizę, taip ir per šią krizę ūkio atsigavimą labiausiai turėtų skatinti eksportuojantysis ekonomikos sektorius. Vidaus paklausai sumažėjus ir vidaus rinkai esant gana ribotai, tikėtina, ir vėl bus stengiamasi plėstis jau esamose ir naujose užsienio rinkose. Todėl numatoma, kad šiemet daug nukritęs kitąmet eksportas kils daugiau nei 14 proc. Tai teigiamai veiks privačiojo sektoriaus investicijas, darbo rinkos rodiklius. Atsigauantis atvirasis ekonomikos sektorius skatinančiai turėtų veikti ir kitą ūkio dalį, bet į vidaus paklausą orientuotos veiklos prieš krizę stebėtą aktyvumo lygį turėtų pasiekti gerokai vėliau. Viena iš to priežasčių – paprastai vėluojanti pasikeisti padėtis darbo rinkoje. Tvyrant neapibrėžtumui dėl ūkio perspektyvos, gali būti neskubama gausiai samdyti naujų darbuotojų ir kelti darbo atlygį. Kitaip sakant, dar kurį laiką būtų panaudojamos galimybės didinti darbo našumą, o darbo užmokestis būtų sparčiau keliamas, kai vėl įsigalėtų įtampa darbo rinkoje. Visa tai ribotų privačiojo vartojimo atsigavimą. Numatoma, kad privatusis vartojimas į prieš krizę stebėtą lygį sugrįš vėliau nei visas ekonominis aktyvumas.

Didelis ir staigus sukrėtimas, kurį dabar patiria Lietuvos ekonomika, turės ir ilgalaikių pasekmių. Nors kol kas numatomas gana svarus atsigavimas, vis dėlto šiemet investicijos privačiame sektoriuje turėtų kristi gana daug. Tik per kelerius metus jos galėtų sugrįžti į prieš krizę stebėtą lygį. Tai turėtų mažinančiai veikti Lietuvos ekonomikos potencialą, t. y. mažinti potencialų ūkio augimą. Pastarajam neigiamą įtaką turėtų daryti ir pasikeitusi tarptautinė ekonominė aplinka. Atsiradę ir galimai atsirasiantys tarptautinės prekybos suvaržymai nepalankiai turėtų veikti konkurencinę aplinką pasaulyje, taigi ir našumo raidą, o tai galėtų riboti ekonominį potencialą įvairiose šalyse, tikėtina, ir Lietuvoje.

Ekonominio nuosmukio įtaka juntama ir kainų raidai pasaulyje bei Lietuvoje. Bene greičiausiai buvo paveiktos energijos žaliavų kainos, kurias ypač mažino kritusi visuotinė paklausa ir neapibrėžtumas dėl jos atsigavimo bei išsekusios galimybės dar labiau didinti išgautos naftos atsargas dėl jau panaudotų sandėliavimo erdvių. Numatoma, kad naftos kaina eurais šiemet bus apie 42 proc. mažesnė nei pernai, o tai gerokai mažina bendrąją infliaciją pasaulyje ir Lietuvoje. Tikėtina, kad nuosmukis jau pradeda slopinamai veikti ir pramonės prekių bei paslaugų kainas, sudarančias grynąją infliaciją, Lietuvoje. Vis lėčiau šios kainos turėtų kilti arba net mažėti artimiausiais ketvirčiais, kai vis mažiau kils ir galiausiai kris darbo bei kitos sąnaudos, o sumažėjusi gyventojų perkamoji galia nekels spaudimo kainoms iš paklausos pusės. Grynosios infliacijos kritimas paprastai nebūna staigus – ir po ankstesnės ekonominės krizės ši infliacija iš lėto mažėjo maždaug vienus metus. Esant dabartinėms aplinkybėms, grynoji infliacija, manytina, koreguosis dar ne trumpą laiką, ir tai slopinamai veiks bendrąją infliaciją ne tik šiemet, bet ir kitąmet. Kol kas gana stabiliai kyla maisto kainos, prie kurių bendro didėjimo bene daugiausia prisideda dar pernai ypač sparčiai pradėjusios kilti mėsos ir jos produktų kainos dėl tuo metu augusio šių produktų importo Kinijoje. Bendrą maisto kainų lygį didina ir šiemet pakelti akcizai ne tik tabako gaminiams, bet ir stipriesiems alkoholiniams gėrimams. Pagal bazinį scenarijų numatoma, kad 2020 m. bendras kainų didėjimas Lietuvoje sudarys 0,6, o 2021 m. – 0,9 proc.

Pagal alternatyvų palankųjį scenarijų daroma prielaida, kad COVID-19 plitimas pasaulyje iš esmės būtų suvaldomas 2020 m. antrąjį ketvirtį, todėl pasaulio ir Lietuvos ekonomikos pradėtų atsigauti palyginti sparčiau. Pasitvirtinus šiam scenarijui, Lietuvos ekonominis aktyvumas šiemet kristų 7,0 proc. (žr. 2 lentelę), o prieš krizę stebėtą lygį pasiektų jau 2021 m. Esant šioms aplinkybėms, mažiau nei pagal bazinį scenarijų šiemet blogėtų tarptautinė ekonominė aplinka. Todėl ir eksportas kristų palyginti mažiau – šiek tiek daugiau kaip 9 proc. Santykinai mažesnę nerimą kelianti padėtis lemtų tai, kad ne tiek daug, kiek pagal bazinį scenarijų, mažėtų privačiojo sektoriaus investicijos ir privatusis vartojimas. Mažiau būtų paveikta ir darbo rinka, bet vis dėlto dirbančiųjų gretos šiemet mažėtų, padidėtų nedarbas, o darbo užmokestis nustotų kilęs. Sumažėjusios darbo ir kitos sąnaudos bei kritusi vidaus paklausa slopinančiai veiktų ir kainų augimą Lietuvoje, bet infliacija būtų didesnė nei pagal bazinį scenarijų. 2020 m. bendras kainų didėjimas Lietuvoje sudarytų 1,1, o 2021 m. – 1,6 proc.

Pagal alternatyvų atšiaurųjį scenarijų daroma prielaida, kad COVID-19 plitimo pasaulyje nepavyksta suvaldyti iki tol, kol nėra išrandamas medicininis sprendimas kovai su šiuo virusu. Todėl ne tik antrąjį, bet ir vėlesniais ketvirčiais tiek pasaulio, tiek Lietuvos ekonomikos aktyvumas yra santykinai labiau prislopintas. Ekonominį aktyvumą galėtų riboti ilgiau besitęsiantys kai kurie įmonių

veiklos ir gyventojų sambūrių ribojimai, gerokai prasteni ekonomikos dalyvių lūkesčiai. Pasitvirtinus šiam scenarijui, Lietuvos realusis BVP šiemet kristų 17,0 proc., o į prieš krizę stebėtą lygį jis sugrįžtų tik po kelerių metų. Esant aptariamoms aplinkybėms, gerokai daugiau nei pagal bazinį scenarijų susitrauktų eksportas ir vidaus paklausa. Todėl labiau blogėtų darbo rinkos padėtis. Dar daugiau, ekonominiam aktyvumui ilgai neatsigaunant, situacija darbo rinkoje blogėtų ne tik 2020 m., bet ir 2021 m. Tai, tikėtina, turėtų ir ilgalaikių pasekmių, didinančių pusiausvyros nedarbo lygį ir mažinančių Lietuvos ekonomikos potencialą. Pasitvirtinus aptariamam scenarijui, Lietuvos potencialusis ekonomikos augimas nukentėtų labiau nei pagal bazinį scenarijų.

2 lentelė. Numatoma Lietuvos ekonomikos raida – alternatyvūs scenarijai

	2020 m. birželio mėn. palankusis scenarijus ^a			2020 m. birželio mėn. atšiaurusis scenarijus ^a		
	2019	2020 ^b	2021 ^b	2019	2020 ^b	2021 ^b
Kainų ir sąnaudų kaita (% , pokytis per metus)						
Vidutinė metinė infliacija pagal SVKI	2,2	1,1	1,6	2,2	0,6	-0,3
Darbo užmokestis ^d	8,8	0,0	2,8	8,8	-9,7	-7,5
Ekonominis aktyvumas (palyginamosiomis kainomis; %, pokytis per metus)						
Bendrasis vidaus produktas ^c	3,9	-7,0	10,1	3,9	-17,0	0,0
Privačiojo vartojimo išlaidos ^c	3,2	-9,8	10,4	3,2	-20,2	-2,1
Valdžios sektoriaus vartojimo išlaidos ^c	0,7	2,9	0,8	0,7	2,9	0,8
Bendrojo pagrindinio kapitalo formavimas ^c	7,3	-4,6	5,8	7,3	-13,9	-4,8
Prekių ir paslaugų eksportas ^c	9,6	-9,1	15,7	9,6	-19,9	12,7
Prekių ir paslaugų importas ^c	5,9	-6,4	13,1	5,9	-15,5	9,7
Darbo rinka						
Nedarbo lygis (vidutinis metinis; %, palyginti su darbo jėga)	6,3	9,7	8,3	6,3	14,0	17,3
Užimtųjų skaičius (% , pokytis per metus) ^e	0,3	-2,7	1,2	0,3	-7,3	-4,2

^a Alternatyvūs scenarijai parengti pagal duomenis ir informaciją, paskelbtą iki 2020 m. gegužės 19 d.

^b Prognozė.

^c Pašalinus sezono ir darbo dienų skaičiaus įtaką.

^d 2019 m. darbo užmokesčio augimo tempas neapima jo perskaičiavimo dėl įsigaliojusių mokesčių ir pensijų sistemos pakeitimų.

^e Nacionalinių sąskaitų duomenys; užimtųjų skaičius apibrėžiamas pagal vidaus koncepciją.